

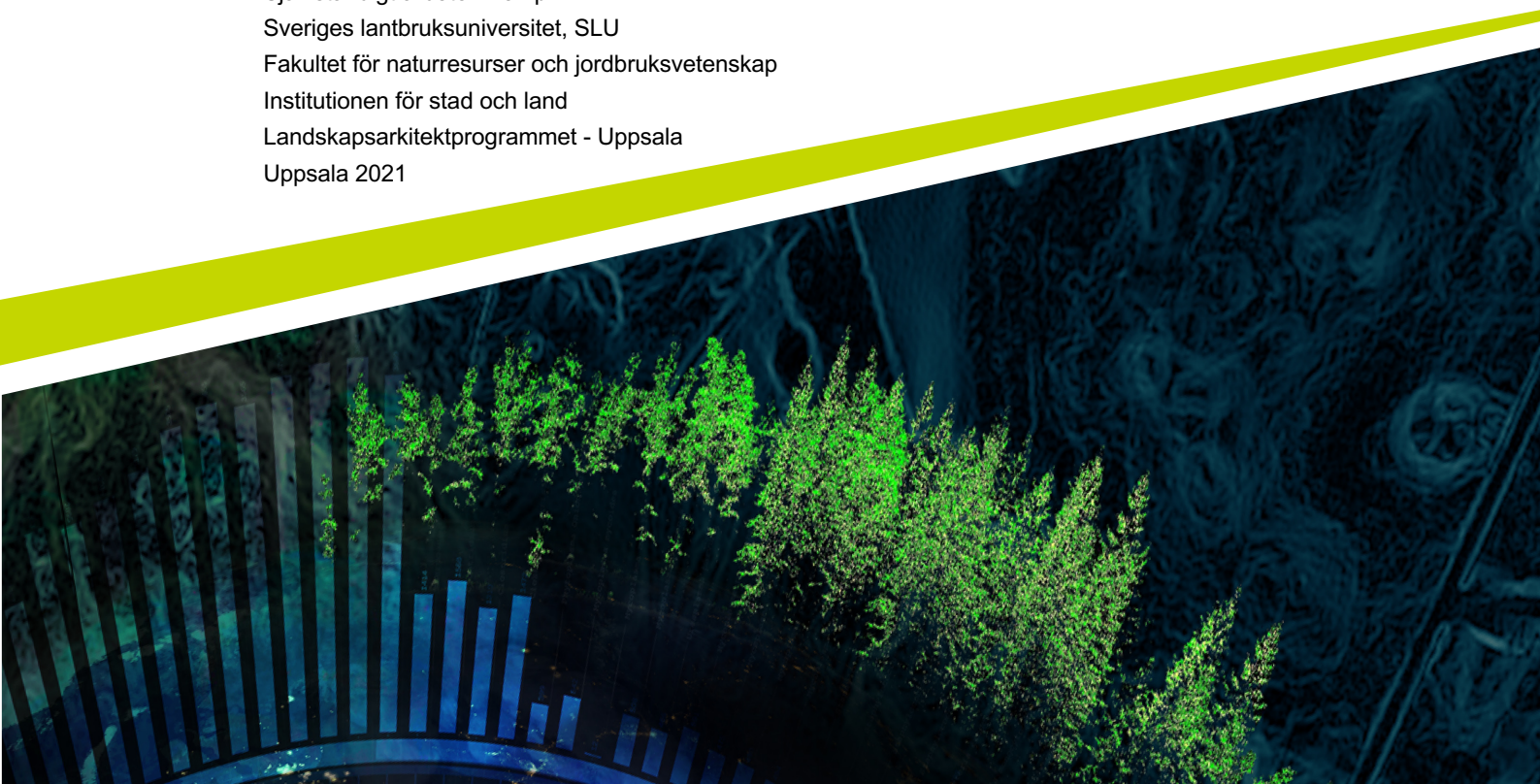
Naturskydd vs friluftsliv

– Att balansera dualistiska värden i nationalparksförvaltning

Conservation vs outdoor recreation – To balance dualistic values in national park management

Marielle Malkki

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Uppsala 2021

Naturskydd vs friluftsliv – Att balansera dualistiska värden i nationalparksförvaltning

Conservation vs outdoor recreation – To balance dualistic values in national park management

Marielle Malkki

Handledare: Josefin Wangel, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Ulla Myhr, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0861

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2021

Upphovsrätt: Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Nationalparker, Naturvård, Friluftsliv, Turism, Förvaltning

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (PDF-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Nationalparker är skyddade områden som enligt lag etablerats för att bevara representativa landskapstyper för framtiden men samtidigt tillfredsställa det mänskliga behovet av rekreation och starka naturupplevelser. Ur ett naturvårdsperspektiv för detta dualistiska mål med sig utmaningar då i bruk av naturen, om än i olika omfattning, alltid lämnar spår efter sig.

Syftet med denna uppsats var att förstå hur nationalparkernas krav på multifunktionalitet påverkar förvaltningsarbetet i parkerna. Det som undersöktes var hur parkförvaltningarna arbetar med att balansera ytterligheterna bruk och bevarande på en strategisk nivå och i den dagliga driften samt vilka förvaltningsutmaningar och/eller -möjligheter som uppstår till följd av friluftslivet inom parkerna. Tre anställda med insyn i förvaltningen av tre olika nationalparker i Sverige intervjuades för att få olika perspektiv att jämföra mot varandra. Resultatet visade att typen av förvaltningsutmaningar som uppstår kopplat till besökare beror främst på vilken rekreativ bärkraft parken har och huruvida denna överskrids. Förvaltningsutmaningarna grundar sig områdets naturliga förutsättningar, naturtypens förvaltningsbehov samt huruvida förvaltningen har resurser till att hantera de utmaningar som uppstår.

Nyckelord: nationalparker, naturvård, friluftsliv, turism, förvaltning

Abstract

National parks are protected areas established by law to preserve representative landscape types for the future while satisfying the human need for recreation and strong nature experiences. From a conservation perspective, this dualistic goal brings challenges as the use of nature, albeit to varying degrees, always leaves traces.

The purpose of this thesis was to understand how the requirements for multifunctionality in national parks affect the management. What was investigated was how the park administrations work to balance the extremes of use and preservation at a strategic level and in daily operations, as well as what management challenges and / or opportunities that arise as a result of the outdoor life within the parks. Three employees with insight into the management of three different national parks in Sweden were interviewed to get different perspectives to compare against each other. The results showed that the type of management challenges that arise linked to visitors depends mainly on the recreational carrying capacity of the park and whether this is exceeded. The management challenges are based on the area's natural conditions, the nature type's management needs and whether the management has the resources to handle the challenges that arise.

Keywords: national parks, nature conservation, outdoor recreation, tourism, park management

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1. Syfte och frågeställning	8
1.2. Avgränsning	8
2. Metod	9
2.1. Litteratursökning	9
2.2. Intervjuer	10
2.2.1. Urval	10
2.2.2. Tillvägagångssätt	11
3. Bakgrund	12
3.1. Skyddade områden	12
3.1.1. Områdesskydd: Nationalpark	12
3.2. Friluftslivet i Sverige	13
3.2.1. Tillgänglighet och allemansrätt	13
3.3. Friluftsliv i skyddade områden	14
3.3.1. Interaktionen mellan friluftsliv och naturskydd	14
3.3.2. Besökslivets negativa miljöeffekter	15
3.3.3. Ett områdes bärkraft	16
3.3.4. Besökshantering	16
4. Resultat	18
4.1. Intervju med Fredrik Ståhlberg - Stenshuvuds nationalpark	18
4.1.1. Om förvaltningsarbetet i Stenshuvud	18
4.1.2. Förvaltningsutmaningar	19
4.1.3. Ståhlberg om att balansera bruk och bevarande	20
4.2. Intervju med Lo Fischer - Abisko nationalpark	21
4.2.1. Om förvaltningsarbetet i Abisko nationalpark	21
4.2.2. Förvaltningsutmaningar	21
4.2.3. Fischer om att balansera bruk och bevarande	23
4.3. Intervju med Tomas Gustavson - Tivedens nationalpark	24
4.3.1. Om förvaltningsarbetet i Tivedens nationalpark	24
4.3.2. Förvaltningsutmaningar	24

4.3.3.	Gustavson om att balansera friluftsliv och naturskydd	26
5.	Diskussion	27
5.1.	Förvaltningsutmaningar	27
5.1.1.	Att hålla besöksantalet inom den rekreativa bärkraften	27
5.1.2.	Parkernas infrastruktur	28
5.1.3.	Besökshantering	28
5.1.4.	Förvaltningens organisation	29
5.1.5.	Resurstillgång	29
5.2.	Reflektioner	30
5.2.1.	Förbättringspotential	30
6.	Slutsats	31
	Referenser	32
	Tack	35
	Bilaga 1: Intervjuguide	36

1. Inledning

Mänsklig markanvändning har totalt sätt förändrat 83 % av jordens yta (Sanderson et al. 2002) och är idag ett av de största hoten mot biologisk mångfald (Fischer & Lindenmayer 2007). Historiskt sett har markanvändningen varit kopplad till utvecklingen av boplatser, jordbruk och djurhållning i mindre skala men allt eftersom att teknikutveckling skett har en allt mer radikal förändring av jordens markytor möjliggjorts. Detta har visat sig få förödande konsekvenser för jordens biodiversitet då förändringen av markytan leder till habitatförlust och habitatfragmentering vilket påverkar arter på olika nivåer i ekosystemet (Fischer & Lindenmayer 2007) och i förlängningen även oss människor.

Områdesskydd är idag ett viktigt redskap för att skydda ekosystem och biologisk mångfald på jorden, samt för att se till att vi har kvar områden av någorlunda orörd natur för framtida generationer. Med hjälp av områdesskydd fredas hela stycken av natur från andra typer av mer radikal markförändring, men då konkurrensen om mark idag är hård förväntas skyddade naturområden att vara multifunktionella. Utöver att bevara stycken av natur för naturens skull skall de också bidra med ekosystemtjänster å människans vägnar. I regeringens skrivelse En samlad naturvårdspolitik (Regeringskansliet 2001) går det att läsa att regeringens utgångspunkt för naturvårdsarbetet är att bevarandet av naturområden och biologisk mångfald skall kunna gå hand i hand med nyttjande. Nyttjandet av naturen ses i sig som ett motiv för bevarande och friluftslivet lyfts fram som en av naturvårdens hörnstenar då det kan ge en social dimension till naturvården i form av förbättrad folkhälsa och livskvalitet.

För skyddade områden, som nationalparker, innebär detta att friluftsliv och naturvård får samsas om samma yta. Eftersom dessa två typer av landanvändning har mycket gemensamt när det kommer till sådant som historiska ideal, spatials intressen, policyagendor och krav på landskapskvalité så ter sig detta tämligen naturligt (Stenseke 2012). Ändå kan komplikationer och konflikter uppstå till följd av att människor rör sig i naturområdena och skapar störningar (Cole 1993). Besökare i nationalparkerna har också varierande förkunskap kring hur de bör bete sig i naturområden och ofta höga krav på upplevelseaspekten (Nordiska Rådet 2019). Detta innebär att utvecklingen av parken för att möta besökarnas behov och slitage ständigt måste balanseras mot bevarandet av området naturvärden.

Idag är friluftsliv och naturturism globalt sett växande industrier (Nordiska Rådet 2019) och i Sverige fortsätter besöken till nationalparkerna öka. Under 2019 uppgick antalet besök till nästan tre miljoner (Naturvårdsverket 2020a) och under pandemiåret 2020 upplevde många skyddade områden, varibland nationalparker,

påfrestande situationer till följd av att stora massor av folk sökte sig ut i naturen (Sveriges Television 2020; Natursidan 2020). Det ökande besökstrycket sätter stor press på naturområdena och parkförvaltningarna som sköter dem. Frågan är hur mycket folk dessa områden kan ta innan naturvärdena går förlorade och hur parkförvaltningarna skall arbeta för att balansera naturvärden och besöksliv. De behöver nämligen med begränsade resurser anpassa sitt arbete gentemot ett ökat besökstryck och samtidigt se till att hålla landskapet intakt för framtiden.

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats var att redogöra för komplexiteten kring förvaltningen av skyddade naturområden, specifikt förvaltningen av nationalparker, i relation till friluftsliv och turism. Målet var att förstå hur mänskliga behov påverkar skyddet av naturliga landskap och vad som krävs för att dessa skall kunna samexistera. Den fråga som arbetet huvudsakligen undersökte var:

- Vilka förvaltningsutmaningar uppstår till följd av nationalparkernas krav på multifunktionalitet och hur hanteras dessa utmaningar?

1.2. Avgränsning

I detta arbete undersöktes främst relationen mellan friluftsliv/turism och naturskydd ur ett parkförvaltningsperspektiv. Fokus låg därmed på det som händer inom eller i nära anslutning till parkerna snarare än utanför. Detta innebär att frågor som berör turism och friluftsliv på en regional skala inte behandlades i särskilt stor utsträckning även om dessa fenomen på många sätt är viktiga ur planeringshänseende. Turism och friluftsliv ur ett företagsekonomiskt perspektiv ansågs inte heller relevant för denna uppsats även om det finns mycket forskning som berör detta område.

2. Metod

Detta arbete bestod av en intervjuundersökning där nationalparkspersonal från tre svenska nationalparker intervjuades. En kvalitativ induktiv metod användes. Detta innebar att ett antal empiriska fall undersöktes med målet att jämföras mot varandra för att upptäcka samband och skillnader (Flick 2006). Genom intervjuerna fick nationalparkspersonal dela med sig om sina verkligheter, tankar och perspektiv kring hur de upplevde att parkernas multifunktionalitet fungerade. Den information som framkom ur intervjuerna gavs sedan en subjektiv tolkning vilket är sedvanligt vid bruk av kvalitativa metoder (ibid.).

2.1. Litteratursökning

Innan intervjustudien gjordes en förberedande litteratursökning för att etablera en grundläggande förståelse för nationalparkskonceptet, reda ut vilka förvaltningsutmaningar som nationalparker möjligen skulle kunna stå inför samt vad för typ av problematik dessa grundar sig i. Den information som inhämtades användes sedan för att konstruera den intervjuguide som användes under intervjuerna.

Information inhämtades från vetenskapliga artiklar funna i Scopus och Google Scholar samt ifrån statliga myndigheters webbplatser. Naturvårdsverket var en viktig informationskälla då de är ansvariga för både arbetet med nationalparker och friluftslivet i Sverige. Anledningen till att artiklar och rapporter användes framför böcker beror på att fokus låg på svenska förhållanden där det fanns lite fysisk litteratur publicerat på området. Trots denna ansats var det svårt att finna svenska rapporter på området utöver de producerade av Naturvårdsverket. I Sverige tycks besöksproblematiken historiskt sett inte ha varit något större problem utan det mesta av den svenska forskningen som återfanns behandlade friluftslivsaspekten.

Sökord som användes i informationssökningsprocessen var; nationalparker/national parks, rekreation/recreation, friluftsliv/outdoor life, turism/tourism, konflikter/conflicts, nationalparksförvaltning/national park management, besökshantering/visitor management, ekologi/ecology. Av intresse ansågs artiklar som relaterade till biologi, miljövetenskap, landskapsstudier samt friluftsliv.

2.2. Intervjuer

Den empiriska delen av informationssökningsprocessen bestod av tre semi-strukturerade intervjuer med personer anställda vid tre olika svenska nationalparker. Enligt Kvale (1997) är en intervju ett samtal med en struktur och ett syfte. Eftersom att intervjuerna i detta fall användes för att undersöka förvaltningsutmaningar kopplade till besökare i nationalparkerna så sattes strukturen för intervjun av detta syfte. Målet var att förstå hur parkernas förvaltning påverkades av nationalparkskonceptets dualistiska grund och kraven på multifunktionalitet.

2.2.1. Urval

Eftersom att jag i detta arbete ville få en insyn i hur olika nationalparker upplever arbetet med att balansera friluftsliv och naturvård så var det viktigt att de nationalparkerna jag talade med var av olika karaktär. Min uppfattning var nämligen att olika typer av landskap skulle kunna medföra olika typer av problem eftersom att förutsättningarna för besökare i landskapet varierar. Därav kontaktades nationalparker i olika delar av Sverige och med varierande storlek. Det visade sig vara så att förvaltningsorganisationens uppbyggnad påverkade vilken person/anställd som gick att intervjua gällande besöks- och förvaltningsfrågorna.

Stenshuvuds nationalpark

Den första intervjun genomfördes med Fredrik Ståhlberg, nationalparkschef för Stenshuvuds nationalpark på Österlen i Skåne län. Som nationalparkschef sitter Ståhlberg på plats i parken och har därför god insyn i arbetet med både naturvårdsskötsel och besökare (Ståhlberg 2021).

Anledningen till att Stenshuvud ansågs vara ett intressant studieobjekt var att parken vid undersökningstillfället var en av Sveriges mest välbesökta med runt 500 000 besökare vart år och ökande besökssiffror (Naturvårdsverket 2020g). Därmed gjordes uppskattningen att det var viktigt för dem att arbeta med frågor kopplade till besökshantering för att inte miljöerna inom parken ska ta skada. Eftersom att Österlen snabbt går att ta sig till från städer i Skåne så var också min tanke att de som besökte parken främst var från Skåne eller intilliggande län och att många var där för ett dagsbesök.

Stenshuvuds nationalpark kan beskrivas som en relativt liten nationalpark (Länsstyrelsen Skåne u.å.). Området är till ytan 400 hektar och landskapet är skiftande med torra ängar, blöta ängar, rik lövskog, blöt lövskog, sandstrand, klippstrand och 80 hektar som utgörs av hav.

Abisko nationalpark

Den andra intervjun genomfördes med Lo Fischer, naturumsföreståndare för Abisko naturum. Som naturumsföreståndare arbetar Fischer mitt i parken och har därför insikt i förvaltningsarbetet samt en god uppfattning av de besökare som besöker nationalparken (Fischer 2021). Dock arbetar hon ej själv direkt med förvaltningsfrågorna.

Abisko nationalpark är lokaliserad långt norrut i Kiruna kommun i Norrbottens län (Länsstyrelsen Norrbotten u.å.). På grund av sitt avskilda läge blir Abisko en destination dit resan är längre och besöken i högre grad måste planeras. Detta ansågs göra parken till ett intressant studieobjekt, särskilt då Abisko var av de nationalparker där besöken ökade mest vid tiden för undersökningen (Naturvårdsverket 2020g). Parken är till ytan 7700 hektar och representerar ett högnordiskt fjälllandskap (Länsstyrelsen Norrbotten u.å.). På en liten koncentrerad yta är det möjligt att få en varierad fjällnaturupplevelse. Det finns många natursköna områden och ett antal arter som är unika för området, exempelvis orkidén lappfelan.

Tivedens nationalpark

Den tredje intervjun genomfördes med Tomas Gustavson, naturvårdshandläggare med ansvar för skyddade områden på Länsstyrelsen i Örebro län. Som naturvårdshandläggare på länsstyrelsen arbetar Gustavson med övergripande frågor kopplade till förvaltningen av skyddade områden, bland annat med nationalparkerna i länet (Gustavson 2021). Tivedens nationalpark är en av de två nationalparker som Gustavson har ansvar för och en av de parker som undersöktes i denna uppsats.

Tivedens nationalpark består av 2030 hektar sammanhängande skogsområde mellan Vänern och Vätterns kulturbygder i Laxå och Karlsborg kommun (Länsstyrelsen Örebro Län u.å. b). Unikt för Tiveden är just skogslandskapets vidd och dess vilda karaktär så pass långt söderut i landet. Valet av Tiveden grundar sig i intresset att studera ett skogslandskap lokaliserat i mellersta Sverige för att kontrastera detta mot Stenshuvud och Abisko.

2.2.2. Tillvägagångssätt

Intervjuerna genomfördes alla genom videosamtal under februari och mars månad 2021. De spelades in för att sedan transkriberas, tolkas och jämföras. Frågorna som ställdes under intervjuerna utgick från en i förväg sammanställd intervjuguide som går att finna bifogad i Bilaga 1. I intervjuguiden delades frågorna upp på olika temaområden för att säkerställa att olika aspekter diskuterades under samtalet. De ämnen som var viktiga att diskutera med respondenterna för att förstå problemet med multifunktionalitet relaterade till teman som uppkommit under litteratursökningen; utmaningar och möjligheter kopplat till friluftsliv/turism i nationalparker, interaktionen mellan friluftsliv och naturvärden samt förvaltningsstrategier för att hantera friluftslivets miljöpåverkan. Något som respondenterna även bades beskriva var sin uppfattning av nationalparksuppdraget. Frågorna i intervjuguiden var nästan alla av en mer öppen karaktär så att respondenterna möjliggjordes att svara fritt. I de fall som behövdes ställdes följdfrågor för att förtydliga vilken typ av information som efterfrågades. Efter intervjuerna utfördes en bastranskribering av varje intervju för att få ned samtalet i textformat och göra innehållet lättare att bearbeta. Därefter skickades transkriberingarna till intervjurespondenterna så att de kunde ta del av vad som sagts innan resultatet sammanställdes.

3. Bakgrund

I detta stycke ges en redogörelse av nationalparken både som skyddat område och friluftslandskap för att ge en bild hur parkerna påverkas av sin multifunktionalitet. Även om nationalparker finns till för att skydda värdefull natur så är de i grunden områden skapta av människan utifrån mänskliga intressen, referenser och ideal vilket påverkar förutsättningarna för naturskydd.

3.1. Skyddade områden

Naturskydd anses vara en viktig del av det globala miljöarbetet (Naturvårdsverket 2020a). Ett skyddat område definieras enligt International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (Leung et al. 2018:2) som:

a clearly defined geographical space, recognised, dedicated and managed, through legal or other effective means, to achieve the long term conservation of nature with associated ecosystem services and cultural values

Tillsammans täcker de skyddade områdena ca 11,5% av jordens landyta (Naturvårdsverket 2008) och i Sverige finns det ungefär 8 700 000 hektar skyddad natur (Naturvårdsverket 2020b). Det primära motivet för att skydda naturområden är att de innehar naturvärden som är viktiga att bevara åt eftervärlden (Emmelin et al. 2005). Det finns många olika skyddsformer för natur och vilken typ av skydd ett område kan få beror på vilka specifika värden det besitter (Naturvårdsverket 2020c).

3.1.1. Områdesskydd: Nationalpark

Sverige har totalt 30 nationalparker vilka täcker ungefär 1,6 % av Sveriges yta (Naturvårdsverket 2018). Utnämningen till nationalpark räknas som det starkaste naturskydd ett område kan få (ibid.) och skyddet ges bara till de allra mest storslagna och värdefulla naturlandskapen i landet (Naturvårdsverket 2020d). När nationalparksskyddet erhållits så får inte marken exploateras (ibid.).

Kriterierna för nationalparksbildning är grundade på miljöbalken, internationella kriterier och en systematisk grundprincip för fördelning av nationalparker i ett nät över landet (Naturvårdsverket 2008). Enligt Sveriges nationalparksplan (ibid:6) skall svenska nationalparker;

var för sig och tillsammans väl representera utbredda eller unika svenska landskapstyper i ett system över landet; omfatta hela landskapsavsnitt på minst 1000 hektar; till sin kärna och huvuddel vara natur med ursprunglig karaktär; vara storslagna eller särpräglade i sitt slag och vara intressanta som sevärdheter; ha höga naturvärden; kunna skyddas effektivt och samtidigt utnyttjas för forskning, friluftsliv och turism utan att naturvärdena skadas

Områdesskyddet ges alltså både för naturens och människans skull (Naturvårdsverket 2020d). Nationalparkerna skall trygga naturens mångfald för framtida generationer och ge besökare en möjlighet att njuta av naturen. Därmed är nationalparkerna också viktiga i arbetet mot att nå de miljö- och friluftsmål som Sverige satt upp (ibid.).

Beslutet att bilda en nationalpark fattas av Sveriges riksdag och regering men det är Naturvårdsverket som förbereder beslutsunderlaget och utvecklar en plan för hur nationalparksbildandet skall gå till (Naturvårdsverket 2020c). Efter bildandet så är det vanligtvis länsstyrelserna som förvaltar nationalparkerna efter den skötselplan som Naturvårdsverket förberett med hjälp av en specialistgrupp (Naturvårdsverket 2020d).

3.2. Friluftslivet i Sverige

Friluftsliv beskrivs enligt Emmelin et al. (2005:4) som ”vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling”. I Sverige har friluftslivet en drygt hundraårig historik (ibid.). Förr i tiden ansågs det främst som en aktivitet för överklassens män men sedan andra halvan av 1900-talet har det engagerat större delar av befolkningen, blivit en del av statens fysiska riksplanering samt lyfts fram som ett viktigt verktyg i diverse miljöfrågor. Idag är friluftslivet en fråga som prioriteras starkt av Sveriges regering (Regeringskansliet 2012). Målet för svensk friluftspolitik är att ”stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet” (ibid.:20). Därmed blir det viktigt att tillgängliggöra naturen så att alla människor får möjlighet till naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap.

3.2.1. Tillgänglighet och allemansrätt

Friluftslandskapets tillgänglighet är en viktig fråga när det kommer till planering och förvaltning för friluftsliv eftersom att alla oavsett förutsättningar skall kunna ta del av naturens fördelar (Emmelin et al. 2005). Jenkins och Pigram (2003) skiljer på tre olika typer av tillgänglighet som påverkar hur ett område används och av vem; 1) *mobility* som handlar om rörlighet och transportmöjligheter; 2) *access* som handlar om tillträdesrätt; 3) *accessibility* som handlar om hur lättillgängligt ett område uppfattas. Den sistnämnda handlar inte bara om fysisk tillgänglighet utan även mental. Vilka landskap som människor upplever som tillgängliga beror nämligen enligt Jenkins och Pilgram (2003) till stor del på vilka landskap de insocialiserats i och fått kunskap om under sin uppväxt, genom utbildning och föreningsliv.

Den svenska allemansrätten ger fritt tillträde (*access*) till naturen på ett sätt som inte förekommer i andra länder (Emmelin et al. 2005). Grundprincipen är att ”markägare måste acceptera att människor tillfälligt vistas på eller passerar deras mark och vatten, förutsatt att inte gränserna mot ekonomisk skada eller hemfrid överträds” (ibid. 2005:85). Emmelin et al. menar att allemansrätten kan visualiseras som det friutrymme som uppstår mellan olika lagar och regelverk kopplade till landskapets nyttjande och dess tillgänglighet. De menar att allemansrätten generellt sett fungerar bra i Sverige och blir problematisk först när antalet besökare på en plats överstiger den nivå som anses ekologiskt eller socialt acceptabel. Nationalparkerna har ofta en begränsad allemansrätt, vilket innebär att det kan finnas områdesspecifika regler för vad som är tillåtet inom nationalparken för att skydda miljön (Naturvårdsverket 2020f). Emmelin et al. (2005) menar dock att ovana friluftsutövare och turister kan ha dålig koll på detta och förvänta sig att de har allemansrättsliga rättigheter som de inte har inom nationalparkerna.

3.3. Friluftsliv i skyddade områden

Stenseke (2012) menar att det hänt mycket på policynivå de senaste decennierna gällande friluftsliv i skyddade områden. Att friluftslivet numera klassas som en kulturell ekosystemtjänst har exempelvis inneburit att områdenas värde konkretiserats ur ett antropocentriskt perspektiv. Grunden till detta menar hon är en förändrad syn på människans relation till landskapet, ett behov av att demonstrera människans behov av naturens ekosystemtjänster och främjandet av en hållbar förvaltning av dessa.

I regeringens friluftsföreskrifter beskrivs idag skyddade områden som en resurs för friluftslivet vilket har stor påverkan på områdenas förvaltning (Regeringskansliet 2012). Utöver att bedriva skötsel för att bevara natur- och kulturvärden skall skyddade områden också ”skapa goda förutsättningar för utevistelse genom en förvaltning och skötsel som främjar friluftsliv och rekreation” (ibid.:24). Detta innebär att naturen skall tillgängliggöras där det är lämpligt och att planering, infrastruktur och skötsel behöver anpassas efter friluftslivets behov och människors rättigheter att ta sig ut i naturen (ibid.). Att Naturvårdsverket sedan 2002 bär huvudansvar för utvecklingen av friluftslivet på nationell nivå i Sverige menar Stenseke (2012) demonstrerar hur sammanflätat friluftslivet blivit med naturvården.

3.3.1. Interaktionen mellan friluftsliv och naturskydd

Enligt Budowski (1976) kan friluftsliv, inklusive turism, och naturskydd interagera på olika sätt. De kan antingen ligga i konflikt, samexistera eller nå ett stadium av symbios. Föreligger det en konflikt så beror denna på att naturen på ett eller annat sätt direkt tar skada av besökslivet (ibid.). Stenseke (2012) menar att konflikter kan uppstå på grund av nationalparksbesökarnas kontrasterande idéer om landskapet. Dessa idéer grundar sig på levnadsvanor, kultur samt bakgrundskunskap och påverkar både människors förväntningar på vistelsen i nationalparken samt beteende under besöket (Sandell 2016). Eftersom att många nationalparksbesökare

är turister som vistas på platser utanför sin vanliga omgivning förväntar de sig ofta upplevelsen av 'äkta natur' (Emmelin et al. 2005). Besökarnas idéer om det dramatiska naturlandskapet går dessvärre inte alltid hand i hand med välfungerande ekosystem och en biologisk mångfald (Stenseke 2012). Detta beror på att det primärt är upplevelsen av naturen som står i fokus för besökaren snarare än skyddet av den.

Om naturskyddet och besökslivet inte kommer i kontakt med varandra kan det innebära att det råder samexistens (Budowski 1976). Detta kan bero på att varken besökslivet eller naturskyddet är särskilt utvecklat inom området. Budowski (1976) menar dock att samexistens inte är ett ihållande stadie utan att ökade besökssiffror i skyddade områden i princip medför att det tillslut uppstår en negativ konflikt eller positiv symbios.

Nås symbios så betyder detta att friluftslivet och naturskyddet lyckats organisera sig så att båda disciplinerna drar fördelar av varandra (ibid.). Ur ett bevarandeperspektiv innebär detta enligt Budowski (1976) att miljön bevaras i ett så ursprungligt tillstånd som möjligt eller till och med uppnår ett bättre tillstånd samtidigt som att människor kan dra nytta av naturens fördelar på olika sätt. Att informera besökarna om naturen och naturvårdsarbete är en viktig del av nationalparkernas uppdrag och viktigt för sammanflätningen av naturskyddet och friluftslivet (Leung et al. 2018). Genom att utbilda parkbesökarna i naturvårdsfrågor kan nationalparkerna öka förståelsen och uppskattningen för naturvärden och naturresurser i samhället vilket på lång sikt främjar både miljön och naturvårdsarbetet. Leung et al. (2018) hävdar att om människor förstår naturens värde så kommer de också att vilja prioritera den. Budowski (1976) menar att det dessutom finns en upplevelseaspekt kopplad informationsarbetet i nationalparken som kan vara ekonomiskt gynnsam för förvaltningen av parken. Detta eftersom att besöksindustrin kan vara villig att finansiellt stödja bevarandeprogram som utvecklar pedagogiska, vetenskapliga och rekreationella resurser eftersom dessa kan locka en större bredd av turister till området.

3.3.2. Besökslivets negativa miljöeffekter

För att turism och friluftsliv i skyddade områden skall räknas som hållbar så krävs det att inga större negativa effekter drabbar det skyddade områdets bevarandevärden (Leung et al. 2018). Ett landskap påverkas dock alltid av dem som brukar det (Cole 1993). Detta dilemma ställer stora krav på hur nationalparker används och sköts.

Slitage och störningar

Turism och friluftsliv kan på olika sätt störa nationalparkens natur och ekosystem (Leung et al. 2018). Enligt Cole (1993) kan rekreativt användande få negativa effekter på områdets mark, växtlighet, djurliv och vatten. Markmaterialet kan utsättas för trampskador vilket kan leda till kompaktering av marken eller erosionsproblematik (ibid.). Negativ påverkan på vegetationen kan bero på introduktionen av olika invasiva arter eller patogener, trampskador eller bortförsl av värdefulla arter (Leung et al. 2018). När det kommer till påverkan på djurlivet

kan det röra sig om viltolyckor, jakt och fiske, introduktion av sjukdomsvektorer eller påverkan på djurens beteenden och habitat (ibid.). Störningar kan också ske på andra former av djurliv som exempelvis mikroorganismer och markbiota (ibid.). Vattenpåverkan är ofta en följd av erosions eller trampskadorna till följd av att människor gärna rör sig mot vattensamlingar (Cole 1993). Kompaktering av marken kan leda till exempelvis ytavrinningsproblem.

Vissa störningar menar Leung et al (2018) påverkar större områden medan andra bara märks av på specifika platser eller inom vissa arter. Utbredningen beror ofta på hur känslig habitattypen är för störningar (ibid.). Exempelvis blir inte trampskadorna ett lika stort problem i bergsområden med motståndskraftigt markunderlag och få känsliga växter som de blir i en våtmark med känsligt marks substrat och skör växtlighet. Även områdets popularitet är avgörande för allvarliga skadorna blir (Cole 1993).

Biofysisk påverkan

Biofysisk påverkan handlar om skador på landskapsnivå, det vill säga skador som påverkar hela nationalparken och kanske även omkringliggande landskap (Leung et al. 2018). Exempelvis; degradering av luft och vattenkvalité, permanenta förändringar av landskapets former som följd av bebyggelse eller infrastrukturprojekt, mineral- och energiutvinning, störningar eller skador på habitat, djurhållning, introduktion av invasiva arter, markföroreningar, visuell påverkan på landskapet eller ljus- och ljudföroreningar (ibid.).

Då nationalparker är bevarade för sina unika landskap blir biofysiska skador viktiga att bedöma. Budowski (1976) menar att det inte nödvändigtvis är det vardagliga slitaget som är problematiskt utan snarare arbetet med att utveckla och tillgängliggöra platsen för turism och friluftsliv som skapar mest störningar i landskapet. Beslut som innebär förändring av den fysiska miljön kan enligt Budowski (1976) leda till oåterkalleliga effekter på marken och rörelsemönster i landskapet.

3.3.3. Ett områdes bärkraft

Många nationalparker som besöks av turister har känsliga ekosystem som inte klarar av alltför stora störningar (ibid.). Efter en viss mättnadspunkt leder störningarna till degradering av platsens värden. Rekreationell bärkraft är ett mått på vilken intensitet och form av rekreationellt bruk ett område klarar av (Nordiska rådet 2019). Om ett områdes rekreationella bärkraft överskrids leder detta till negativa effekter på natur- och kulturarv, besöksupplevelsen och det lokala samhället. Den rekreationella bärkraften är en sammanslagning av områdets ekologiska bärkraft och beteendevetenskapliga mått på besökarnas tolerans, preferenser och attityder (Emmelin et al. 2005).

3.3.4. Besökshandtering

Handteringen av besökare, oavsett om de är turister eller friluftsutövare, är en nyckelfråga för att uppnå en hållbar förvaltning och utveckling av nationalparkerna

(Nordiska rådet 2019). Det är också ett bra sätt för att öka den rekreativa bärkraften för området (ibid.).

Det finns både hårda och mjuka strategier för besökshantering (Øian et al. 2018). Hårda strategier involverar exempelvis bruket av formella regler och fysiska avgränsningar som begränsar rörelsefriheten i parken. Enligt Øian et al. (2018) är sådana strategier generellt sett svåra att applicera i Sverige på grund av allemansrätten då det är svårt att sätta upp staket eller ta ut inträdesavgifter. Dock kan gränser ändå sättas genom att begränsa antalet parkeringsplatser eller förbjuda vissa typer av aktiviteter (Cole 1993).

Budowski (1976) menar att om viktiga naturområden med höga bevarandevärden inte kan lämnas orörda bör området åtminstone delas upp i zoner och skötas därefter. I praktiken innebär detta att enbart vissa områden tillåts bli tillgängliga för allmänheten medans största delen av nationalparken störs så lite som möjligt. Det kan också innebära att parken delas upp i olika aktivitetsområden utifrån besökarnas behov och distributionen av naturvärden (Cole 1993). Zoneringsstrategier räknas som en sorts medelväg mellan hårdare och mjukare strategier (Nordiska rådet 2019).

Mjuka strategier handlar i stora drag om att påverka besökarnas beteende i parken (Øian et al. 2018). Detta kan ske genom direkta eller indirekta utbildnings- och informationsinsatser eller styrning av besökarnas rörelsemönster i parken genom exempelvis kanalisering av besökarna till vissa områden. För att lyckas med mjuka strategier är det enligt Cole (1992) viktigt att förstå vad människorna gör i parken och vilka platser de vill besöka. Med kunskap om detta kan leder anläggas på ett sådant sätt att slitaget minskar genom att besökarna håller sig till dessa. I de nordiska länderna brukar det generellt sett vara lättare att applicera mjuka strategier då dessa inte leder till en begränsning av rörelsefriheten (Øian et al. 2018).

4. Resultat från intervjustudien

I detta kapitel presenteras resultatet från den empiriska undersökningen där intervjuer genomförts med; Fredrik Ståhlberg, nationalparkschef – Stenshuvuds nationalpark; Lo Fischer, naturumsföreståndare – Abisko Nationalpark; Tomas Gustavson, förvaltare av naturreservat och nationalparker vid Länsstyrelsen Örebro Län – Tivedens Nationalpark.

4.1. Intervju med Fredrik Ståhlberg - Stenshuvuds nationalpark

Vid intervjun med Ståhlberg blev det tydligt att besöksstrycket under året varit oerhört högt och problematiskt att bemöta ur förvaltningssynpunkt. De flesta förvaltningsutmaningarna de stod inför gick direkt att koppla till det höga besöksantalet men också till resursbrist eftersom att de resurser som fanns att tillgå var tvungna att allokeras om till besökshantering. Viktiga naturvårdsåtgärder fick under högsäsong läggas åt sidan vilket Ståhlberg menade inte skulle vara hållbart i längden eftersom att Stenshuvuds nationalpark är ett skötselintensivt område.

4.1.1. Om förvaltningsarbetet i Stenshuvud

Ståhlberg förklarade att Stenshuvuds nationalpark förvaltas av Länsstyrelsen i Skåne men har sin egen förvaltningspersonal på plats ute i området. Detta menade han är ett ovanligt men fördelaktigt upplägg eftersom att det ur förvaltningssynpunkt blir enklare att bilda sig en uppfattning om vad som behöver åtgärdas med personal på plats i landskapet. Eftersom att avståndet till Malmö, där Länsstyrelsen i Skånes huvudkontor ligger, är långt sköter förvaltningspersonalen i Stenshuvud även skötseln av omgivande naturreservat. Även detta menade Ståhlberg fungerade bra eftersom att förvaltningen får en övergripande förståelse för landskapet på större skala.

Unikt för Stenshuvud var enligt Ståhlberg att det går att uppleva så många typer av natur på en relativt liten yta inom parken. Variationen av naturtyper skapar dock utmaningar för förvaltningen då de främst består av gamla kulturmarker som formats av människan under en väldigt lång tid. Detta innebär att området är skötselintensivt eftersom att alla olika naturtyperna som besökarna kan se också måste skötas för att bevaras. Skogarna i området är inte så gamla utan de flesta naturvärdena är knutna till de öppna partierna. Där finns flora och invertebrater av

stor betydelse och således ligger fokus inom förvaltningen på att sköta och gynna dessa områden för att bibehålla habitatet.

4.1.2. Förvaltningsutmaningar

Mängden besökare var vid tidpunkten för undersökningen den absolut största utmaningen för förvaltningen av nationalparken. Ståhlberg berättade att Stenshuvud, trots sin ringa storlek, årligen tar emot runt 400 000 - 500 000 besökare. Till följd av Covid 19-pandemin uppskattade han dock att besökssiffran för 2020 måste ha varit ännu högre. Under sommaren 2020 upplevde parkförvaltningen att Stenshuvuds rekreativa bärkraft överstegs rejält. Detta medförde ett enormt slitage på leder, parkeringsytor och rastplatser samt att naturvårdsarbetet i parken behövde åsidosättas för att hantera mer akuta frågor kopplade till besökare. Öppna ytor med höga naturvärden längs med lederna utsattes för betydande trampskador och arthabitat behövde till och med flyttas till nya områden längre bort från populära stråk. Enligt Ståhlberg är detta inte hållbart i längden då slitaget och bristen på resurser till naturtypsförvaltning blir ett direkt hot mot parkens viktiga naturvärden.

Enligt Ståhlberg försöker förvaltningen minimera skadorna på skyddsvärd natur från mänskligt håll genom att kanalisera, det vill säga styra, besökarna till vissa delar av parken. För att framgångsrikt kunna göra detta menade han att det är viktigt att förstå hur människorna rör sig, och vill röra sig, i parken. Majoriteten av besökarna i Stenshuvud är exempelvis intresserade av att ta sig upp för berget och ner till stranden. Eftersom förvaltningen vet om detta så anpassar de arbetet efter människornas rörelsemönster, ser till att möta de behov som finns på denna sträcka för att hålla besökarna nöjda. Genom att hålla dem tillfreds där de rör sig så går det att undvika att de börjar röra sig i andra delar av parken. Ståhlberg förklarade att kanaliseringsarbetet mycket handlar om att få besökarna att hålla sig till ledssystemet vilket de inte alltid vill göra. Han menade att en metod som de använder för att obemärkt styra människor är att tillhandahålla så pass dåliga kartor att besökarna känner att de behöver stanna på lederna för att hitta rätt. Ståhlberg hävdade att vana friluftsutövare kommer att gå vart de vill oavsett hur kartorna ser ut men att mindre vana besökare förhoppningsvis håller sig på ledssystemet.

Enligt Ståhlberg är ledsystemen i Stenshuvuds nationalpark ett annat generellt förvaltningsbekymmer. Eftersom att ledssystemet inte är strategiskt planlagt utifrån dagens behov, utan har utvecklats organiskt genom att människor rört sig i området, så är lederna underdimensionerade mängden besökare och ligger problematiskt till i landskapet. Många leder ligger exempelvis i avrinningsområden för regnvatten vilket innebär att vattnet som faller från himlen leder till erosions-skador på lederna då det spolat bort de översta jordlagren. Detta för med sig att det blir svårt för ny växtlighet att etablera runt om lederna.

De skador som uppstår när besökarna trampar upp marken runt om lederna så att de breddas är alltså svåra att åtgärda. En del slitageproblem skulle enligt Ståhlberg kunna byggas bort genom anläggning av spänger och räcken eller genom asfaltering av stigar. Tyvärr så påverkar sådana strukturer besökarnas upplevelse av parken och förändringar som görs måste därför noga anpassas efter parkens landskap så att

de smälter in. Ståhlberg trodde dock att upplevelsen av Stenshuvud inte skulle påverkas alltför mycket av sådana åtgärder eftersom att området redan är ganska anlagt och den mänskliga påverkan hög. Ledsystemet skulle egentligen behöva dras om för att sprida ut besökarna bättre i en mer lämplig terräng. Att dra om ledsystemet skulle dock enligt Ståhlberg vara näst intill omöjligt att göra eftersom att människor är ”vanedjur” och väljer att gå där de alltid har gått. Till och med när förvaltningen tillfälligt försökt sig på att blocka av vägar så har människor lyckats ta sig runt ändå.

Även andra strukturer i parken, som bilvägar och parkeringar, upplevde Ståhlberg skapade förvaltningsproblem. Parkeringarna, som egentligen utgör en naturlig begränsning för hur många människor som kan besöka området, fylls snabbt upp under högsäsong. Under sommaren 2020 rådde parkeringskaos i parken. Enligt Ståhlberg skulle det inte heller vara vettigt att bygga fler parkeringar inom området för att ta in mer folk när områdets bärkraft redan är så pass pressad. Istället hade det varit bra om det gick att avlasta Stenshuvuds ledsystem och parkeringsytor helt genom att locka besökare till andra områden och reservat med liknande upplevelsevärden. Exempelvis hade ett sätt att förbättra situationen kunnat vara att bygga upp entréer till lederna i Stenshuvud i omgivande reservat och sedan marknadsföra dessa platser. På så sätt hade det funnits möjlighet att styra om besökarna till att starta sina besök i andra likartade områden. En sådan strategi hade dock krävt planering och samordning på regional nivå för att förverkligas. Samtidigt hade det varit logiskt att göra så i och med att de redan i dagsläget förvaltar dessa reservat.

4.1.3. Ståhlberg om att balansera bruk och bevarande

Enligt Ståhlberg kan nationalparker ses som ”flaggskepp” bland skyddad natur då de utgörs av områden med väldigt höga skyddsvärden som måste bevaras. Friluftslivet i parkerna menade han dock måste ses som en förutsättning för arbetet i nationalparkerna. En folklig förståelse för naturens inneboende värde är nämligen avgörande för nationalparkernas existensberättigande och möjligheterna till att få in skattepengar till naturvårdande insatser.

Att kombinera friluftsliv och bevarandet av naturtyper inom samma område menade Ståhlberg dock är en svår uppgift. I Stenshuvud innebär detta att friluftslivet och naturskyddet får samexistera inom olika delar av parken. I de områden där besökarna vistas mest får i många fall bevarandevärden nedprioriteras och i andra mindre välbesökta områden prioriteras naturvärdena högre. Ståhlberg ansåg att det ingår i nationalparksuppdraget att öka kunskapen om naturen och naturvårdsarbetet i samhället. Därför kan ibland dubletter av naturtyper avsiktligt byggas upp på platser där det rör sig mycket folk enbart för att informera, visa upp och förklara varför naturtypen är viktig att bevara.

Genom att göra naturen i nationalparkerna mer lättillgänglig blir den lättare för befolkningen att ta del ut av och om de tar del utav den och förstår den så kommer de att prioritera den. Ståhlberg menade att just Stenshuvud på många sätt är ett särskilt bra ”skyltfönster för naturen”. Eftersom att området är relativt lättillgängligt och lockar besökare från staden så blir ett besök dit en lämplig instegsport till

naturen och friluftslivet i stort. Lättillgängligheten kan dock innebära att de måste offra vissa av de naturvärden som finns i parken i utbildningssyfte så att andra viktigare naturområden skall kunna bevaras. Även om detta kan upplevas trist så får det accepteras så länge förvaltningen ges rätt förutsättningar och resurser för att möta och hantera besökarna.

4.2. Intervju med Lo Fischer - Abisko nationalpark

Under intervjun framkom det att mängden besökare i Abisko i dagsläget inte är ett problem men att det skulle kunna bli om både nationella och internationella turistskarorna fortsätter att öka. Ett ökat besöksstryck innebär på lång sikt utmaningar i form av ökat slitage samt risk för biofysiska störningar från exempelvis skotertrafikleder som för med sig ljudföroreningar. Framförallt menade Fischer att upplevelsen av 'orörd natur' är hotad. När det kommer till förvaltningsutmaningar berodde problemen mycket på länets storlek och breda ansvarsområden. Hon trodde att en mer lokal skötsel av nationalparkerna hade främjat både besökare och natur och förhindrat att förvaltningsbehov föll mellan stolarna.

4.2.1. Om förvaltningsarbetet i Abisko nationalpark

Länsstyrelsen i Norrbotten är ansvariga för förvaltningen av Abisko nationalpark. Det finns i dagsläget ingen förvaltningspersonal alls på plats i området utan Länsstyrelsen utför både planerade och oplanerade förvaltningsåtgärder genom utskickad personal. Eftersom att Länsstyrelsen i Norrbotten har stora markarealer att sköta sker inte särskilt mycket frimärksskötsel utan enbart nödvändiga skötselåtgärder.

Fischer menade att naturen i Abisko nationalpark i princip sköter sig själv. Abisko har till skillnad från Stenshuvud inga kulturhävdade marker som måste omhändertas utan naturvårdsarbetet i parken handlar snarare om att förbättra för friluftslivet, exempelvis anlägga leder och se till att området ordentligt uppmärkt samt att utbilda besökarna. Förvaltningen av området handlar därför främst om att tillgängliggöra naturen för besökarna, kanalisera besöksskarorna så att de gör mindre skada och sköta om områden som utsätts för slitage.

4.2.2. Förvaltningsutmaningar

Abisko tar årligen emot runt 100 000–200 000 besökare. Detta är en mängd som Fischer menade ligger inom vad området klarar av i form av bärkraft. Under sommaren 2020 upplevde Abisko inte ett ökat besöksstryck eftersom att de internationella besökarna, som utgör en betydande del av besöksskaran, uteblev till följd av pandemin. Inte heller minskade besöksantalet eftersom att de internationella besöksskarorna ersattes av nationella. Fischer förklarade att 2020 på sätt och vis hade varit ett ovanligt lugnt år eftersom att det finns en lång erfarenhet i området av att bemöta och hantera de nationella turisterna. Historiskt sett har Abisko varit ett nationellt turistbesöksmål dit svenskar tagit sig för att vandra under

somrarna. Till följd av grund av god grundinfrastruktur, i form av järnvägsstation mitt i nationalparken, har området sedan etableringen 1909 varit lättillgängligt och välbesökt. Enligt Fischer är många av dem som besöker Abisko nationalpark nybörjare när det kommer till friluftsliv och många besöker Norrlands fjällandskap för allra första gången. Detta menade hon beror på att parken är lätt att ta sig till samt att det finns mycket där att se inom en relativt koncentrerad yta.

För Abisko nationalpark är det viktigt att informera om naturfrågor i stort så att kunskapen om naturen ökar bland besökarna. Noden för besöksinformationen menade Fischer är naturum som ligger vid nationalparksentrén. Där vill de inspirera allmänheten till att gå ut och upptäcka naturen och fjällvärlden men också förklara hur man ska bete sig i naturen för att värna om den och informera om skyddad natur i allmänhet. Målet är att besökarna skall lämna Abisko med en bättre förståelse för naturskyddet och inte bara en upplevelse av landskapet. När de kommer till de nationella besökarna så tyckte Fischer att de ofta är intresserade av att ta del av informationen som rör landskapet då de ofta är där just för att vandra i det. Under de senaste 10–15 åren har dock många internationella turister hittat till Abisko och det har varit en utmaning att anpassa förvaltningen av parken och informationsarbetet efter den nya målgruppen. Det som lockar de internationella besökarna till norra Sverige är främst möjligheten till att få uppleva norrsken. Fischer menade att själva målet för besöket på många sätt påverkar hur besökarna beter sig och rör sig i parken. De som är där främst för norrskenet stannar oftast inte särskilt länge och rör sig i en väldigt liten radie, runt nationalparkens entré och eventuellt några kilometer bort. Därmed måste entréområdet anpassas och tillgängliggöras för att möta de nya besökarnas behov. En utmaning ligger även i att lyckas fånga de internationella besökarnas uppmärksamhet för att kunna informera om andra aspekter av parken än norrskenet, som exempelvis naturskydd.

Att se till att människor rör sig där parkförvaltningen vill att de ska röra sig menade Fischer är en viktig uppgift. I skötselplanen finns en zoneringsstrategi där det beskrivs vilka områden i parken som skall prioriteras för besökare respektive naturskydd. Det finns inga direkta begränsningar för hur folk får röra sig men genom att bygga spänger och ge tydlig information så försöker nationalparken likt Stenshuvud att kanalisera besökarna till vissa delar av parken. Områden som de inte vill att besökarna skall röra sig i talar de väldigt lite om i informationsarbetet, exempelvis vart orkidén fjällfelan finns.

Tillgängliggörandet av området är en annan förvaltningsutmaning. Rent informellt har de även tre zoner med olika tillgänglighetsanpassning i olika radie från entrén. Inom den innersta kilometerradien skall i princip allt vara lättillgängligt, inom den mellersta kilometerradien skall det vara väl uppmärkt med skyltar så att informationstätheten är hög men utanför denna zon får besökarna sköta sig ganska mycket själva och därmed minskar även antalet besökare till de yttersta delarna av parken. Tillgänglighetsstrukturer i landskapet ansåg Fischer kunde ses som en del av kanaliseringsarbetet då många av besökarna väljer dessa mer lättillgängliga leder.

Det största förvaltningsproblemet menade Fischer var förvaltningsorganisationen i Norrbottens län som hon menade hade alldeles för stora markareal att hantera.

Fischer förklarade att förvaltningen av Abisko nationalpark redan i dagsläget "ligger efter". Skulle antalet besökare öka så trodde hon att länsstyrelsen skulle få svårt att hinna med det ökade förvaltningsbehov som naturligt skulle följa. Den skötselplan som finns att tillgå menade hon var både gammal och överambitiös vilket innebär att den i dagsläget inte används som ett "levande verktyg". Vid intervjutillfället var det dock bestämt att skötselplanen skulle revideras och uppdateras under 2021 samt att en person med ansvar för förvaltningen av Abisko skulle anställas på plats i parken. Fischer menade att detta är steg i rätt riktning men att det är viktigt att vara proaktiv istället för reaktiv i förvaltningsarbetet och att det är viktigt att fundera över hur besöksnäringen kommer att se ut i området om ytterligare 10 år för att kunna etablera rätt typ av försiktighetsåtgärder i tid.

4.2.3. Fischer om att balansera bruk och bevarande

Enligt Fischer så existerar nationalparker primärt för att bevara olika naturtyper för framtiden och för att skydda naturen från snarare än för människan. Friluftstilläggen i områdesföreskrifterna har dock inneburit att uppdraget idag i större utsträckning omfattar tillgängliggörande av naturen för allmänheten. Att människan skall räknas in i bilden och nationalparken vara en informativ och upplevelsegenererande plats har gjort nationalparksuppdraget mycket svårare. Fischer menar att på sätt och vis blir nationalparkerna till uppvisningsparker dit människoskaror lockas för att beundra orörd natur. Detta blir dock kontraproduktivt då besöksantalet är begränsat om parken skall förbli just orörd och skyddsvärdena bevaras.

Fischer menar att naturvårdsarbetet i parken därför handlar mycket om att balansera bevarande och tillgängliggörande. I många fall får man acceptera slitage på vissa delar av området för att skydda andra. Leder och rundor anläggs för att kanalisera besökarna till vissa delar av parken. Spänger byggs för att besökarna ska gå på dem och inte vid sidan om. Det är en fin balans och naturens viktigaste skyddsvärden måste alltid prioriteras.

Fischer ansåg absolut att nationalparkernas dualistiska grund i princip styr arbetet i parken. För skulle nationalparkerna enbart finnas till för att bevara naturen så skulle de behöva stänga parkerna för alla människor. Besökarna är i grunden ett problem för naturskyddet eftersom att de skrämmer bort djurlivet, trampar ner blommor, plockar växter och bidrar till allmänt slitage. Att människorna vistas i området innebär dock att det blir viktigt att lära dem hur de ska bete sig där. Det blir också viktigt att ta tillfället i akt och öka den generella kunskapen om naturen hos besökarna så att de tar med sig kunskapen till andra delar av livet. Fischer menade att människor genom att vistas i naturen lär att sig att känna "ödmjukhet inför den". Därför ville hon ändå se fler besökare i parken. Besöksströmmarna måste dock skötas för att negativa miljöeffekter på naturen skall kunna minimeras. Fischer hävdade att arbetet med att balansera mellan friluftsliv och naturskydd utförs bäst på plats i landskapet. Det är nämligen svårt att förstå på avstånd hur mycket mer slitage olika delar av området kan hantera och vart begränsningar skulle behöva sättas upp.

4.3. Intervju med Tomas Gustavson - Tivedens nationalpark

Under denna intervju menade Gustavson att det inte rådde någon större konflikt mellan bruk och bevarande i Tivedens nationalpark. Han ansåg inte användningen och utvecklingen av parken som det såg ut vid intervjutillfället ledde till större slitage eftersom att landskapet var ”robust”. Förvaltningsutmaningarna i parken berörde ändå svårigheter kopplade till tillgänglighörandet och förvaltningen av lederna i Tiveden, eftersom att området har en kuperade terräng, samt uppsjön av bilar på områdets parkeringsplatser. Detta tyder på att området ändå har problem med biofysisk påverkan från besökare.

4.3.1. Om förvaltningsarbetet i Tivedens nationalpark

Förvaltningsansvaret av Tivedens nationalpark ligger enligt Gustavson på Länsstyrelsen i Örebro. De har ingen fast förvaltning på plats i parken utan skötselarbetet utförs av lokala entreprenörer genom upphandling. Enligt Gustavson fungerar arbetet med de lokala entreprenörerna mycket bra. För lokalsamhället innebär upplägget ett ökat antal arbetstillfällen vilket är positivt. Dock hade Gustavson önskat att Tiveden fått ha egenanställd personal för kontinuitetens skull.

Det finns inom nationalparken rester av en tallskog som präglats av brand under många hundra år. Till följd av att bränder regelbundet sållat i vegetationen har skogen fått en öppen struktur där antalet äldre träd är få och det råder en frånvaro av gran. Vegetationen på platsen utgörs istället av unga tallar och marken har ett väldigt tunt jordtäckte som hyser en unik fauna av insekter och smådjur. För att bevara dessa värden behöver delar av Tivedens nationalpark då och då utsättas för naturvårdsbränning vilket enligt Gustavson planeras framöver. Utöver detta hävdade Gustavson att naturvårdsarbetet i Tiveden främst handlar om att tillgängliggöra och sköta naturen för besökarna.

4.3.2. Förvaltningsutmaningar

Gustavson upplevde vid intervjutillfället inte att besöksflödena i Tiveden medförde några direkta slitageproblem eller att konflikter uppstod i relation till nyttjandet av nationalparken. Antalet besökare i Tiveden ansåg han höll sig inom områdets rekreativa bärkraft. Även om Covid 19-pandemin medfört att tillflödet av nationella turister ökat under hela 2020 så upplevde inte Gustavson att parken haft ett ökat besöksstryck till följd av pandemin eftersom att de internationella besökargrupperna, som vanligtvis utgör två tredjedelar av den totala besöksskaran, uteblivit. Han menade dock att förvaltningen förväntade sig ett högre tryck och ökat slitage framöver i samband med att de internationella besökarna återvänder. Detta på grund av att parksäsongen generellt sett blivit längre till följd av klimatförändringarna och att intresset för naturupplevelser ökat. På sikt skulle detta innebära att Länsstyrelsen i Örebro skulle behöva växla upp och investera mer tid och pengar i förvaltningsarbete på plats i Tiveden.

Två anledningar till att Tiveden hittills klarat sig bra ifrån komplikationer trodde Gustavson kunde vara områdets naturtyp och dess lokalisering på kartan. Han menade att nationalparken har ett väldigt robust och slitagetåligt skogslandskap. Samtidigt ligger det tillräckligt långt ifrån tätorten för att antalet intressenter i området skall vara få. En annan anledning var enligt Gustavson att kanaliseringen av parkbesökarna fungerade väldigt bra. Den större mängden av besökarna tyckte han höll sig till ledsystemet vilket innebar att det finns stora områden av nationalparken där besökare sällan påträffas och där höga naturvärden får möjlighet att breda ut sig. För att undvika eventuella problemsituationer på lederna har de inom förvaltningen sett till att ha god tillsyn av alla leder, välskötta serviceanordningar jämnt utplacerade längs de populära lederna och byggda spänger på leder där det vistas mest folk. I Tiveden finns utöver vandringsleder också rid- och cykelleder. Gustavson förklarade att flera aktiviteter på en plats potentiellt skulle kunna leda till konfliktytor mellan olika parkbesökare men ansåg inte att detta hittills varit ett problem. Slitaget från dessa aktiviteter har inte heller upplevts som problematiskt ur naturvårdssynpunkt.

Enligt Gustavson handlar mycket av naturvårdsarbetet på länsstyrelsenivå om att ordna för friluftslivet och besökarna i nationalparken. Därmed blir tillgänglighetsförändring av nationalparken en viktig uppgift. Eftersom att landskapet i Tiveden består av en tuff terräng med kuperade marker, berghällar och djupa sprickdalar har väldigt mycket arbete krävts för att bygga upp ett ledsystem som möjliggör för så många som möjligt att komma ut i naturen. Detta har inneburit ett omfattande arbete med skyltning och broschyrer på plats samt anläggning av tillgänglighetsstrukturer i landskapet. Då många av besökarna i Tiveden kommer dit just för att uppleva 'vildmarken' har en utmaning också legat i att förmedla upplevelsen av "orörd natur" parallellt med att uppnå god tillgänglighet. Han tyckte dock att de lyckats lösa det ganska bra genom att parken delats in i tre zoner utifrån tillgänglighet och orördhet och genom att de anläggningar som byggts smälte in fint i naturmiljön.

Ledsystemens skötsel menade Gustavson också blivit en förvaltningsutmaning i och med att lederna sträcker sig långt ut i den kuperade terrängen. Att utföra enkla reparationer på trappor är exempelvis problematiskt då det är svårt för förvaltningspersonalen att transportera ut material i terrängen. Vid vissa tillfällen har till och med helikopter behövts kallas in för att lösa reparationsarbeten.

Den största förvaltningsutmaningen i Tiveden ansåg dock Gustavson berörde den ökade strömmen av bilburna besökare. Mängden bilar menade han grundade sig i att många av besökarna normala år bestod av långväga turister från andra delar av Europa som passade på att besöka Tiveden på väg till Stockholm med bil. Han förklarade att det under sommarmånaderna kunde bli väldigt trångt på parkeringarna i parken, så pass att räddningsfordon får svårt att komma fram till nödställda vid behov. Gustavson menade att även om det är positivt att så många internationella turister vill besöka området är biltrafiken tyvärr ett problem. Problematiken med bilar i området medför en påtaglig biofysisk påverkan i form av vägbyggnationer och ytterligare luftföroreningar. Att lösa problemen kopplade till bilismen, som delvis är en följd av globaliseringen och ökad långväga turism,

ansåg han dock skulle bli svårt då det kräver stora insatser i infrastrukturen och ett samarbete mellan olika instanser i samhället.

4.3.3. Gustavson om att balansera friluftsliv och naturskydd

Enligt Gustavson är nationalparkernas uppdrag enligt lag att bevara unika stycken natur i ett väsentligt orört skick. Han hävdade dock att det finns det få områden på kartan som idag egentligen kan räknas som orörda men att skyddade områden ändå han ha höga bevarandevärden av olika anledningar. Gustavson var exempelvis väldigt tydlig med att det ligger i nationalparkernas uppdrag att tillgängliggöra naturen för olika besökargrupper och friluftsliv. Han förklarade att när Tiveden bildades 1983 var huvudsyftet att erbjuda bra rekreationsområden för människor i tätorterna runtomkring. Inte förrän senare, på 90-talet, uppdagades egentligen områdets unika naturvärden. Därmed har friluftslivet länge prioriterats i nationalparken och tillgängliggörandet av området har från start ansetts som väldigt viktigt. Förändringar av landskapet ses därmed inte nödvändigtvis som problematiska utan ibland kan bevarandearbetet behöva anpassas för att möjliggöra för besökare att röra sig i området. Gustavson menar att ramarna för vilken typ av förändring som accepteras i nationalparken är tydligt satta av skötselplanen och nationalparksreglerna. Förslag och förändringar som skulle kunna hota syftet skyddet av naturen i nationalparken skulle därför behöva prövas enligt miljöbalken.

Informationsarbetet är enligt Gustavson viktigt för att balansera nationalparkens dualistiska uppdrag. Genom att informera om områdets naturvärden byggs en brygga mellan friluftslivet och bevarandearbetet. Dessutom skapar informationsarbetet en länk mellan parkens olika besökare. Därmed har mycket energi lagts ner på att bygga upp en fungerande informationsstruktur i parken.

5. Diskussion

I detta stycke jämförs och diskuteras nationalparkernas upplevelse av att balansera besökare och bevarandefrågor på en strategisk nivå och i daglig drift. Fokus ligger på att förstå variationen av förvaltningsutmaningar samt valet av lösningar.

5.1. Förvaltningsutmaningar

5.1.1. Att hålla besöksantalet inom den rekreativa bärkraften

Alla tre nationalparker jag talade med uppfattade det ökade besökstrycket som en förvaltningsutmaning (Ståhlberg 2021; Fischer 2021; Gustavson 2021), dock på olika sätt och i olika omfattning. Utmaningarnas karaktär grundade sig mycket på parkernas naturtyp, lokalisering och areal. Stenshuvud, en liten park med mycket skötselbehov i tätbefolkade Skåne, påverkades hårt av det ökade antalet besökare som Covid 19-pandemin medförde (Ståhlberg 2021). Antalet besökare ökade så pass mycket att den rekreativa bärkraften överstegs vilket medförde att både naturtypsskötsel och besöksliv tog skada. Resultatet blev ett högt slitage på infrastruktur, ökat missnöje hos besökare samt eftersatt naturtypsskötsel.

Abisko och Tiveden, som båda är större parker till ytan, vildare i sin karaktär och ligger längre bort från tätorterna påverkades inte lika hårt av Covid 19-pandemin eftersom att de internationella besökarna som vanligtvis utgör en stor andel av deras reguljära besökare uteblev (Fischer 2021; Gustavson 2021). Vare sig under pandemin eller tidigare hade parkerna upplevt att deras rekreativa bärkraft överstegits. Således har inte de hittills erfarit att områdena drabbats av ett problematiskt slitage till följd av friluftslivet. Både Fischer och Gustavson oroade sig dock för att ett ökat antal besökare och ökat tillgängliggörande av parkerna skulle kunna medföra att parkernas karaktär påverkas. I Tiveden påverkades besökarnas naturupplevelse redan vid intervjutillfället av överfulla parkeringar under högsäsong (Gustavson 2021). Också Fischer (2021) påtalade att hur många som helst inte kan komma och besöka 'den orörda naturen' i Abisko om den skall förbli just orörd. Därmed så kan det vara så att ju vildare landskap en nationalpark är tänkt att representera, desto lägre blir den rekreationella bärkraften. För även om parkens natur rent fysiskt klarar av ett ökat besöksantal så kommer det att påverka områdets karaktär och besökarnas upplevelse av platsen.

5.1.2. Parkernas infrastruktur

Att ha en välfungerande infrastruktur i parkerna visade sig vara oerhört viktigt. När besökarna i parkerna ökade var det nämligen ledsystemen och mötesplatser som parkeringar som drabbades hårdast av slitage. I Tiveden berörde infrastrukturproblemen främst överfulla bilparkeringar då nästan alla parkens besökare är bilburna, men också tillsynen av ledsystemet (Gustavson 2021). I Stenshuvud rörde infrastrukturproblemen högt slitage på både bilstrukturer och känsliga vandringsleder (Ståhlberg 2021). Ståhlberg menade att infrastrukturen egentligen hade behövts dras om i parken för att bättre hantera de stora besöksskarorna. Genom att bygga upp entréer till nationalparken i omgivande naturreservat för att omfördela besökarna i området, flytta leder till mindre erosionskänsliga markpartier och bygga upp strukturer i landskapet trodde han att slitaget på naturen i parken kunnat minska. Men att ändra infrastrukturen i ett område är dock inte lätt. Utöver att det är både kostsamt och tidskrävande så kräver det ett samarbete på en regional eller till och med nationell nivå. Infrastrukturförändringar måste också hanteras varsamt då de innebär en rejäl biofysisk påverkan på landskapet (Budowski 1976). I Abisko, som sedan länge haft en järnvägsstation i parken, upplevde Fischer (2021) inte samma trafikchaos vilket påtalar vikten av kollektivtrafiklösningar i nationalparkerna. Helt skonade från trafikproblemen var de dock inte då ökad trafik på skotertrafiklederna skulle medföra ljudföroreningar.

5.1.3. Besökshantering

Stenshuvud, Abisko och Tiveden tycks alla primärt använda sig av mjuka besökshanteringsstrategier (Øian et al. 2018). Detta innebär att de arbetar med att styra besökarnas beteende i parken genom informationsarbete och kanalisering (Ståhlberg 2021, Fischer 2021, Gustavson 2021). Genom att separera friluftslivet från områden med höga naturvärden hävdade respondenterna att slitage och skador minimeras. Både Fischer (2021) och Gustavson (2021) menade att tillgängliggörandet av parken kan vara ett verktyg för att kanalisera besökarna och således vara värt det fysiska ingreppet i landskapet. Detta beror på att besökare, särskilt ovana, gärna håller sig till områden där de känner att de har koll.

Att parkerna inte behövt använda hårdare strategier för att hantera besökarna kan bero på att besöksantalet i parkerna historiskt sett inte varit problematiskt. Således har friluftslivet och naturskyddet kunnat samexistera utan problem i parkerna (Budowski 1976). I samband med att besöksantalet ökar i parkerna och att den rekreativa bärkraften pressas så kan det eventuellt krävas att parkerna tar till hårdare strategier (Øian et al. 2018) så att inte en konflikt uppstår mellan bevarande och friluftsliv (Budowski 1976).

Informationsarbetet tycks vara en nyckel för att balansera besöksliv och bevarande i nationalparkerna och något som alla parker arbetar flitigt med (Ståhlberg 2021; Fischer 2021; Gustavson 2021). På sätt och vis tycks informationsarbetet validera ett ökat slitage om det kan leda till en ökad medvetenhet om naturskydd och en ökad uppskattning för naturen hos besökarna. Alla tre intervjurespondenter hävdade att trots att parkerna självklart är avsatta för att bevara natur så medför

besöksflödena som friluftslivet för med sig ett viktigt utbildningsansvar (Ståhlberg 2021; Fischer 2021; Gustavson 2021). Utbildas inte allmänheten i värdet av naturen så kommer inte skyddade områden att få finnas kvar (Ståhlberg 2021). Därmed kan parkernas miljöer delvis få offras för att öka medvetenheten hos besökarna och bevara naturen i stort. Självklart är detta inget som respondenterna vill acceptera och därför är besökshanteringen av yttersta vikt. Det är dock något som blir en följd utav platsernas dualistiska uppdrag eftersom att det gäller att göra det bästa av situationen.

5.1.4. Förvaltningens organisation

När det kommer till den empiriska undersökningen har respondenterna i intervjuerna haft olika arbetsroller vilket eventuellt kan påverka den insyn de har i förvaltningsarbetet. Att respondenterna hade olika roller gav dock insikt i att parkernas förvaltningsorganisationer är uppbyggda på olika sätt och att detta är något som påverkar förvaltningen av parkerna

I Stenshuvud sitter förvaltningen, med nationalparkschef, på plats i nationalparken (Ståhlberg 2021). Detta innebär att förvaltningen har god insyn i vardagliga situationer som kan uppstå på plats i parken och kan rycka in där det behövs. Enligt Fischer (2021), som arbetar med besökarna i Abisko, så innebär avståndet till deras förvaltningsorganisation att det är svårare att få direkthjälp med förvaltningen i området när så är nödvändigt. Hon menade även att länsstyrelsens breda ansvar för stora arealer av skyddad natur innebär att förvaltningsfrågorna ofta släpar efter i nationalparken. Därför hade en förvaltning på plats i parken varit en bättre och mer effektiv lösning. Genom att ha förvaltningen i parken hade det varit lättare att samarbeta kring besöksfrågorna. Även Tivedens förvaltningsarbete styrs på avstånd från Länsstyrelsen i Örebro stad. Enligt Gustavson (2021) är det därför otroligt viktigt med ett välfungerande samarbete mellan länsstyrelsen och de lokala entreprenörer som finns på plats i området runt parken. Trots ett gott samarbete med lokala entreprenörer kan dock förvaltningsupplägget i Tiveden innebära att liknande situationer kring förvaltningen uppstår som i Abisko. Viktigt att påpeka är dock skillnaden i länens storlek vilket kan ha inverkan på hur komplicerat det är att sköta flertalet skyddade områden. Gustavson (2021) var medveten om att en förvaltning på plats hade kunnat arbeta på ett mer ändamålsenligt sätt och tror att framtiden eventuellt kan föra med sig behovet av en sådan förvaltning om besöksstrycket fortsätter att stiga.

5.1.5. Resurstillgång

Mycket av naturvårdsarbetet i nationalparkerna består idag av arbete som berör besökarna och friluftslivet. Både genom sådant arbete som berör tillgängliggörandet av naturen i parkerna och skötsel av servicestrukturer och infrastrukturer. Detta tycks inte vara ett problem så länge naturtypsskötseln hinns med och den rekreativa bärkraften inte överstigs. Av de intervjuade parkerna är det enbart Stenshuvud som varit med om att detta hänt (Ståhlberg 2021). När detta skedde blev både naturen och besökarna lidande. Förvaltningsresurserna räckte inte till för att bemöta det ökade besöksstrycket utan resurser som skulle ha lagts på skötsel av naturvärden fick allokeras om till att hantera besökarna. Eftersom att

Stenshuvud är ett relativt skötselintensivt område skulle det innebära stora problem för ekosystem och artmångfald i långa loppet om detta fick fortlöpa. Trots att förvaltningen fanns på plats i parken var det tydligt att mer resurser i form av exempelvis mer personal hade behövts för att klara hanteringen av både naturskyddet och friluftslivet.

5.2. Reflektioner

Denna uppsats grundade sig på intresset att lära sig mer om förvaltningen av skyddade naturområden. Innan arbetet drog igång var min uppfattning att detta var områden skyddade främst för sina naturvärden i en värld där människan tagit över det mesta av jordens yta. Detta visade sig dock vara ett felaktigt antagande då nationalparker enligt regeringsbeslut tycks vara etablerade lika mycket för människans skull som för naturens. Naturligtvis påverkade detta uppsatsens karaktär då min lite mer filosofiska inställning kring naturskydd fick ta ett steg tillbaka. Genom intervjuerna visade det sig att arbetet med att balansera bruk och bevarande mycket handlade om att försöka separera skyddet och friluftslivet inom parkerna. Samtidigt användes parkerna som informativa 'naturmuseum' för att öka uppskattningen för naturen i samhället. Alla respondenter hävdade att nationalparkernas platsspecifika naturvärden eventuellt behövde åsidosättas till förmån för det högre syftet att utbilda befolkningen.

5.2.1. Förbättringspotential

I arbetet med denna uppsats har mycket bakgrundsinformation behövt samlats in för att etablera en grundläggande förståelse för nationalparkskonceptet då det inte är en parktyp som riktigt behandlats inom landskapsarkitektutbildningen. Jag upplevde även att mina kunskaper om naturvård och förvaltning av naturområden var otillräckliga. Exempelvis visste jag inte att förvaltningsorganisationen skilde sig så pass mycket åt mellan parkerna eller att länsstyrelsernas förutsättningar varierade så. Således hade jag gärna spenderat mer tid på att etablera en grundförståelse för problemet. För att öka förståelsen för förvaltning av naturområden hade det exempelvis varit fördelaktigt att först analysera nationalparkernas skötselplaner. På så sätt hade det varit lättare att lägga upp intervjuerna på ett bra sätt. Informationen från skötselplanerna hade sedan varit kunnat kontrasteras mot intervjuerna då det tycks vara så att skötselplanerna, konstruerade på en länsstyrelsenivå tillsammans med naturvårdsverket, inte riktigt efterlevs då de inte är kompatibla med den praktiska situationen i parkerna.

Även om de var nödvändigt att utföra intervjuer för att få fram vilka förvaltningsutmaningar som de olika nationalparkerna brottades med så tyckte jag att mycket av informationen som jag fick ut under intervjuerna hade varit möjlig att läsa sig till. Således hade bättre förkunskap kunnat förbättra intervjuernas innehåll och uppbyggnad så att de bättre tangerat undersökningsfrågan. Jag upplever även att studien hade kunnat förbättrats genom att intervjua fler nationalparker. Detta hade gett en bättre och bredare förståelse av variationen av utmaningar som friluftsliv och turism medför för förvaltningen.

6. Slutsats

Nationalparkernas läge, areal och bevarandevärden har stor påverkan på hur hög rekreationell bärkraft området har. Platsens rekreationella bärkraft är tillsammans med naturtypernas skötselbehov avgörande för behovet av förvaltning i området. Besökshandlingen och förvaltningen måste anpassas efter platsens unika förutsättningar resurser avsätts till områden där förvaltningsbehovet är störst. Genom god planering av infrastruktur kan människors rörelsemönster i parken påverkas och förvaltningsproblemen minskas. Dock är det svårt att åtgärda detta i efterhand utan det bör ordnas vid uppbyggnaden av nya nationalparker. Uppfattningen är även att en förvaltning på plats i parken mer ändamålsenligt kan möta det ökade förvaltningsbehov som parkernas dualistiska grund medför och att detta gynnar både natur och besökare på kort och lång sikt.

Referenser

- Budowski, G. 1976. Tourism and Environmental Conservation: Conflict, Coexistence, or Symbiosis? *Environmental Conservation*, 3(1), 27–31.
Tillgänglig: <http://www.jstor.org/stable/44519952>
- Cole, D. 1993. Minimizing conflict between recreation and nature conservation. I: Smith, D. & Hellmund, P. (red.) *Ecology of greenways: design and function of linear conservation areas*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 105–122. Tillgänglig: https://www.fs.fed.us/rm/pubs_other/rmrs_1993_cole_d001.pdf
- Emmelin, L., Fredman, P., Sandell, K. 2005. *Planering och förvaltning för friluftsliv: En forskningsöversikt*. Stockholm: Naturvårdsverket.
Tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-5371>
- Fischer, J., Lindenmayer, D. 2007. Landscape modification and habitat fragmentation: A synthesis. *Global Ecology and Biogeography*, 16(3).
Tillgänglig: <https://doi.org/10.1111/j.1466-8238.2007.00287.x>
- Fischer, L.; Naturumsföreståndare, Abisko nationalpark. 2021. Intervju 24 februari.
- Flick, U. 2006. *An introduction to qualitative research*. London: Sage publications.
- Gustavson, T.; Naturvårdshandläggare för skyddade områden (Inklusive Tivedens nationalpark), Länsstyrelsen i Örebro Län. 2021. Intervju 4 mars.
- Jenkins, J. & Pigram, J. [ed.] 2003. *Encyclopedia of Leisure and Outdoor Recreation*. London and New York: Routledge.
- Kvale, S. 1997. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Leung, Y., Spenceley, A., Hvenegaard, G., & Buckley, R. (eds.) 2018. *Tourism and Visitor Management in Protected Areas: Guidelines for sustainability*. (Best Practice Protected Area Guidelines Series, 27). Switzerland: IUCN.
Tillgänglig: <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2018.PAG.27.en>
- Länsstyrelsen Norrbotten län u.å. *Om Abisko nationalpark*. Tillgänglig: <https://www.sverigesnationalparker.se/park/abisko-nationalpark/nationalparksfakta/> [Hämtad: 2021-03-01]
- Länsstyrelsen Skåne län u.å. *Om stenshuvuds nationalpark*. Tillgänglig: <https://www.sverigesnationalparker.se/park/stenshuvuds-nationalpark/nationalparksfakta/> [Hämtad: 2021-03-01]

- Länsstyrelsen Örebro Län u.å.a. *Om Tivedens nationalpark*. Tillgänglig:
<https://www.sverigesnationalparker.se/park/tivedens-nationalpark/nationalparksfakta/> [Hämtad: 2021-03-04]
- Länsstyrelsen Örebro Län u.å.b. *Tivedens nationalpark*. Tillgänglig:
<https://www.sverigesnationalparker.se/park/tivedens-nationalpark/>
[Hämtad: 2021-03-04]
- Natursidan 2020. *Coronakrisen har lett till kraftig ökning av naturutflykter*.
Tillgänglig: <https://www.natursidan.se/nyheter/sa-klarar-naturomradena-det-okade-besokstrycket/> [Hämtad: 2021-03-16]
- Naturvårdsverket 2008. *Nationalparksplan för Sverige: Långsiktig plan*.
Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig:
<https://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/1200/978-91-620-1269-4/> [Hämtad: 2021-02-04]
- Naturvårdsverket 2017. *Skötselplan för Tivedens nationalpark*. Stockholm:
Naturvårdsverket. Tillgänglig:
<https://www.sverigesnationalparker.se/globalassets/tiveden/filer/tiveden-nationalpark-skotselplan.pdf>
- Naturvårdsverket 2018. *Sveriges 30 Nationalparker - En guide till vår finaste natur*. [Broschyr]. Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig:
<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-8814-9.pdf?pid=22947> [Hämtad: 2021-02-04]
- Naturvårdsverket 2020a. *Skydd av natur*. Tillgänglig:
<https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Naturvard/Skydd-av-natur/> [Hämtad: 2021-02-04]
- Naturvårdsverket 2020b. *Skyddad natur i siffror*. Tillgänglig:
<https://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Skyddad-natur-i-siffror/> [Hämtad: 2021-02-18]
- Naturvårdsverket 2020c. *Beskrivning av former för naturskydd*.
<https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Naturvard/Beskrivning-former-for-naturskydd/> [Hämtad: 2021-02-04]
- Naturvårdsverket 2020d. *Så bildas en nationalpark*. Tillgänglig:
<https://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Nationalparker/Sa-bildas-en-nationalpark/> [Hämtad: 2021-02-18]
- Naturvårdsverket 2020e. *Sveriges nationalparker ska bli mer kända*. Tillgänglig:
<https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Naturvard/Skydd-av-natur/Nationalparksplan-for-Sverige/Varumarket-Sveriges-nationalparker/>
[Hämtad: 2021-02-09]
- Naturvårdsverket 2020f. *Allemansrätten i skyddade områden*. Tillgänglig:
<https://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Allemansratten/Det-har-galler/Skyddade-omraden/> [Hämtad: 2021-03-15]

- Naturvårdsverket 2020g. *Nästan 2,8 miljoner besökare besökte Sveriges nationalparker 2019*. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Nyheter-och-pessmeddelanden/Nastan-28-miljoner-besokte-Sveriges-nationalparker-2019-> [Hämtad: 2021-02-15]
- Nordiska Rådet 2019. *Visitor Management in Nordic National Parks*. (Nord: 2019:019). Köpenhamn: Nordisk Ministerråd. Tillgänglig: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1296532/FULLTEXT01.pdf>
- Øian, H., Fredman, P., Sandell, K., Sæþórsdóttir, A., Tyrväinen, L., Jensen, F. 2018. *Tourism, nature and sustainability: A review of policy instruments in the Nordic countries*. (TemaNord 2018:534) Danmark: Rosendahls. Tillgänglig: <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1209894/FULLTEXT01.pdf>
- Regeringskansliet 2012. *Mål för friluftslivspolitiken* (Regeringens skrivelse 2012/13:51). Stockholm: Regeringskansliet.
- Regeringskansliet 2001. *En samlad naturvårdspolitik* (Regeringens skrivelse 2001/02:173). Stockholm: Regeringskansliet.
- Sandell, K. 2016. Ecostrategies: Presentation and Elaboration of a Conceptual Framework of Landscape Perspectives. *Tourism*, 64(1).
- Sanderson, E., Jaiteh, M., Levy, M., Redford, K., Wannebo, A., Woolmer, G. 2002. The Human Footprint and the Last of the Wild: The human footprint is a global map of human influence on the land surface, which suggests that human beings are stewards of nature, whether we like it or not. *BioScience* 52(10). Tillgänglig: [https://doi.org/10.1641/0006-3568\(2002\)052\[0891:THFATL\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1641/0006-3568(2002)052[0891:THFATL]2.0.CO;2)
- Stenseke, M. 2012. On the integration of outdoor recreation in nature conservation policies. *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences, section "A" Social Sciences and Humanities*, 66 (3), 119–128.
- Ståhlberg, F.; Nationalparkschef, Stenshuvuds nationalpark. 2021. Intervju 23 februari.
- Sveriges Television 2020. *Parkeringskaos i Fulufjällets nationalpark*. Tillgänglig: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/dalarna/parkeringskaos-i-fulufjallets-nationalpark> [Hämtad: 2021-03-16]

Tack

- Fredrik Ståhlberg, Lo Fischer samt Tomas Gustavson, för att ni tog er tid att ställa upp på intervju!
- Josefin Wangel, för handledning
- Robin Bholá, för stöd och hjälp med uppsatsen

Bilaga 1: Intervjuguide

Detta är ett kandidatarbete i ämnet landskapsarkitektur som behandlar förvaltningen av nationalparker i relation till friluftsliv och turism. Den fråga som arbetet ämnar till att undersöka är hur nationalparker i Sverige balanserar utveckling och bevarande i den dagliga verksamheten och på en strategisk nivå samt vilka möjligheter och utmaningar som kan uppstå i gränslandet mellan naturvård och friluftsliv/turism.

Tack för att du vill ställa upp som respondent!

Introduktion

- Du får gärna ge presentera vem du är och vad din arbetsroll innefattar!
- Vilka andra uppdragsroller finns det inom er nationalpark och vad arbetar de med?

Nationalparkernas uppdrag

- Hur skulle du beskriva nationalparkernas uppdrag?
- Hur påverkar Naturvårdsverkets arbete med att skapa en gemensam identitet för Sveriges nationalparker er?

Om nationalparken

- Berätta lite om xxx nationalpark.
 - o Vad är unikt med parken?
- Vad karakteriserar ert naturvårdsarbete??
- Hur arbetar ni med besökare i er park?
 - o Vilka är era primära besökargrupper?
 - o Upplever ni att olika besökargrupper har olika behov?

Förvaltningsutmaningar

- Vilka typer av utmaningar kopplat till förvaltning av nationalparken upplever ni idag?

- Har ni upplevt ett ökat tryck på förvaltningen till följd av globaliseringen?
- Har ni upplevt ett ökat tryck på förvaltningen till följd av Covid-19?

Balansen mellan utveckling och bevarande

Nationalparker har en dualistisk grund, de är avsatta för att skydda natur men också för att aktivt brukas för rekreation av människor:

- Skulle du säga att denna dualism påverkar arbetet i din park och i så fall hur?
- Hur arbetar ni i er nationalpark med att balansera bevarande och tillgängliggörande?
 - Måste bevarandearbetet anpassas för att tillmötesgå friluftsliv och turism?
 - Hur ser ni på tillgängliggörande?
 - Måste turism och friluftsliv anpassas för att tillmötesgå naturvården?
 - Upplever du att bortprioriteringar sker till förmån för utveckling eller bevarande och i så fall på vilket sätt?
- Vilka stöd och verktyg har ni att ta till för att hantera turism och friluftsliv i parken?
 - Hur väl fungerar dessa?

Potentiella konflikter

- Uppstår det konflikter mellan naturvården och rekreationen?
 - Om ja: På vilket sätt och mellan vilka parter?
 - Med besökare? Någon speciell besökargrupp?
 - Med utomstående aktörer?
 - Inom parkförvaltningen?

Möjligheter med turism och friluftsliv

- Hur kan turism och friluftsliv bidra till bevarandearbetet?
- Är hanterandet av friluftsliv och turism avgörande för en hållbar förvaltning av nationalparkerna?